
Projev k zahájení mezinárodní konference »Cyrilometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu a snah o umlčení«

Projev k zahájení mezinárodní konference »Cyrilometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu a snah o umlčení«

Karolinum, 3. června 2013

Vážený pane ministře, Vaše Eminence, Rectores Magnifici, Spectabiles, Honorabiles, milí studenti, vzácní hosté, dámy a pánové,

sešli jsme se dnes na tomto místě, ve velké aule staroslavného Karolina, ke slavnostnímu zahájení mezinárodní konference, která se koná v širokém rámci oslav významného jubilea – výročí příchodu Cyrila a Metoděje na Moravu na jaře roku 863. Tomuto 1150. výročí je v naší společnosti právem věnována značná pozornost. Jeho význam se ukazuje už na tom, jak široký záběr a rozmanité formy mají ony mnohé akce, které jsou v Čechách, na Moravě, na Slovensku i dalších zemích k tomuto jubileu pořádány. Ovšem význam tohoto výročí se ukazuje také na tom, že se na slavnostech a akcích, které jsou k výročí pořádány, podílejí vysocí reprezentanti států, nejvyšší představitelé církví, špičkové kulturní instituce a – v neposlední řadě – významné instituce akademické.

Jubilea jsou dobrou příležitostí, abychom se čas od času uprostřed všedních dnů pozastavili a věnovali část své pozornosti důležitým událostem či postavám minulých let. Abychom si je připomínali; abychom se vraceli k jejich odkazu; abychom se obeznámili s tím, co nového se o nich v poslední době vyvíjelo; a abychom si vždy nově kriticky promýšleli, čím a jak je nám jejich dědictví živé a inspirativní. V akademickém prostředí jsou výročí a jubilea vždy vhodnou příležitostí k vyhodnocení poslední etapy bádání, a proto také příležitostí k pořádání symposií či konferencí, na nichž se naše poznání odkazu předků nově kriticky projedná a posune opět o kus dál. – V této linii dnes zahajujeme třídní mezinárodní konferenci a očekáváme, že bude pro účastníky znamenat svátek uprostřed všednodenní badatelské práce a že i pro nás, kdo se na historickém bádání přímo nepodílíme, ale se zájmem je sledujeme, přinese důležité podněty a inspiraci.

Když se před několika lety v kontextu evropských integračních procesů hledaly vhodné historické postavy, které by pro současnou multikulturní a poosvícenským sekularismem silně formovanou Evropu mohly představovat inspirační a identifikační vzory, byli to (mimo jiné) právě Konstantin a Metoděj, kdo byli navrhováni za možné „patrony Evropy“. Jejich vklad do utváření evropských dějinných tradic, jejich schopnost působit napříč jazykovými a kulturními oblastmi, působení jejich díla a odkazu v rozrůzněných kontextech pozdějších národních dějin jsou totiž zcela mimořádné kvality, které nabízejí potřebnou inspiraci pro naši současnost.

Na tomto místě, v historickém sídle univerzity, při příležitosti zahájení akademické konference, bych chtěl položit důraz na to, jak z řady aspektů, které mise Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu měla, vystupuje šíření vzdělanosti a trvalý vklad pro utváření kultury. Jsem si vědom toho, že tyto aspekty nebyly prvoplánovým záměrem jejich působení – tím bylo v jejich vlastní perspektivě zcela jistě šíření a upevňování křesťanské víry; a v perspektivě těch, kdo je povolali, i těch, kdo je vyslali, k tomu bezesporu patřilo také šíření a upevnění politického a civilizačního vlivu. Nicméně, není pochyb, že jejich mise by v žádném ze svých aspektů nemohla mít takový ohlas a takový vliv, kdyby ji konali lidé nedostatečně vzdělaní a nedostatečně připravení.

Oba soluňští bratři měli bezesporu velmi dobré vzdělání. Pocházeli z rodiny vysokého státního úředníka a vyrůstali v jednom z center byzantské říše. Zejména Konstantin byl vynikajícím akademikem své doby. Proslul jako žák jednoho z největších vzdělanců své současnosti, pozdějšího cařihradského patriarchy Fotia. Jistě ne bezdůvodně si mezi svými současníky Konstantin vysloužil přívlastek „Filosof“ („pan Filosof“ s velkým F).

V byzantském církevním prostředí špičkové vzdělanosti se tehdy pěstovala jak tradice řecké klasiky (interpretace Homéra), tak biblická hermeneutika, kritické výklady kanonických textů a jemnosti distinkcí církevní nauky v linii anticko-křesťanské syntézy velkých kappadockých církevních otců. Tím byli Konstantin i Metoděj nepochybně formováni. K tomu pak přistoupila i nevšední lingvistická vybavenost – nejen praktická znalost řady jazyků, nýbrž vysoké umění překladu, interpretace a komunikace náročných textů, vyrůstající z metodologické průpravy a kritické reflexe používaných metod. Velmi pěkně to vyjadřuje Konstantinova předmluva ke slovanskému překladu Evangeliáře, kde pojednává o vztahu podoby a významu slov a klade důraz na vystižení smyslu a srozumitelnost překladu, ne formální doslovnost.

Z akademické perspektivy je na jejich působení dobré zdůraznit nejen to, že svou vzdělanost dokázali uplatnit v promyšleném souboru klíčových projektů (od vytvoření písma a standardizace jazyka přes vytvoření překladu Bible a liturgických textů až po sestavení občansko-právního kodexu), nýbrž také skutečnost, že si v místním prostředí vychovali řadu žáků, kteří dokázali nést jejich misi dál – a to i za situace pozdějšího pronásledování, vyhnání z území Velké Moravy a přenesení působení do Bulharska.

Ostatně, tento aspekt – nepřízeň či vrtkavost přízně držitelů moci a nestabilita vnějších podmínek k práci – je také rysem, který neodmyslitelně patřil k dílu slavných „věrozvěstů“ a je užitečné věnovat mu kritickou pozornost. Uvážíme-li, že Konstantin umírá na „služební cestě“ do Říma pouhých 6 let poté, co přišel na Moravu, a Metoděj – s přestávkou několika dalších velkých cest a víceletého věznění – působil na Staré Moravě zřetelně kratší dobu, než jaká nás dnes dělí od Sametové revoluce, je dopad a vliv jejich působení zcela mimořádný. Jsou-li tito mužové navrhováni za patrony Evropy, pak by z evropských tradic a symbolických momentů mohli zajisté ztělesňovat nejen aspekty široké jednoty, porozumění v bohatosti tradic a komunikaci mezi nimi, nýbrž právě také momenty bolestné diskontinuity, úsilí o zachování dobrých kulturních vkladů navzdory nepříznivým poměrům, mocenským střetům a kulturním rivalitám. Mohli by naši evropskou současnost inspirovat k čínorodému utváření nosných tradic, které pozvedají kulturní úroveň partikulárních společenství, aniž by znamenaly hrozbu či odmítání druhých; mohli by nás učit, jak budovat vazby ukotvené v klasických zdrojích, vazby, jež pomáhají přemostit aktuální antagonismy a prostředkují porozumění uprostřed plurality forem, se schopností nově ožít a nově inspirovat.

Jakkoli platí, že země Koruny České v dalších staletích patřily už trvale k doméně západní církve a latinské kultury, vazba na cyrilometodějské dědictví nikdy z naší kulturní paměti nevymizela. Pro další cestu dějin této země se pilířem církevních, státoprávních i kulturních tradic v širokém slova smyslu stala tradice svatováclavská. Nemusím zde asi příliš připomínat, že i Univerzitu Karlovu, jejíž zřízení bylo ve 14. století mimořádným počinem pro státoprávní, církevní a kulturní ukotvení a další rozvoj naší země, ustavil její zakladatel – Karel IV. – právě na svatováclavské tradici. Dodnes to symbolicky vyjadřuje obraz univerzitní pečeti, který je centrálním motivem goblénu na čelní stěně této auly. Avšak právě i tradice svatováclavská, která je pro naše dějiny kulturně rozhodující, má ve svých kořenech zakódovány silnou vazbu na dědictví cyrilometodějské – jasnou spojnicí je svatá Ludmila, babička sv. Václava, která podle legendy přijala křest právě od sv. Metoděje.

V českých dějinách – omezíme-li se pro tuto chvíli jen na jejich obzor – pak sice nikoli souvisle, ale přece jen soustavně můžeme sledovat, jak cyrilometodějský odkaz zůstává v kulturní paměti a v určitých historických kontextech vždy znovu ožívá. Uplatnění tohoto odkazu můžeme sledovat jak u středověkých autorů či třeba v Rokycanově obhajobě na koncilu v Basileji (1433), nebo u Komenského či Balbína v 17. století, a v mimořádném rozsahu pak v kontextu moderních dějin, v průběhu 19. a 20. století.

Konference, kterou dnes zahajujeme, bude tematicky zaměřena nikoli na vlastní dobu působení soluňských bratrů v naší zemi (9. století), nýbrž právě na ohlas, recepci – na využívání, či naopak potlačování cyrilometodějských tradic v proměnných kontextech 19. a 20. století. V jednotlivých tematických blocích přijdou ke slovu jak vliv cyrilometodějských tradic na utváření národních identit, tak jejich konkrétní uplatnění v motivaci odporu proti fašistickému a komunistickému režimu; místo cyrilometodějských tradic jak v církevním životě a v lidové zbožnosti, tak i v lidové kultuře a umění.

Konferenci pořádá Univerzita Karlova společně s Akademií věd v ČR; konkrétní organizace se ujala Filozofická fakulta naší univerzity a Historický ústav Akademie věd. Jsme velmi rádi, že mezi přednášejícími jsou přední odborníci z tuzemska i ze zahraničí, v širokém zastoupení ekumenickém a interdisciplinárním.

Dovolte, dámy a pánové, abych Vás srdečně přivítal na této konferenci a pozval k jejím pracovním zasedáním. A také abych Vám popřál, aby konferenční setkání přineslo všem účastníkům nové podněty, poznatky i inspiraci a aby posloužilo (v duchu cyrilometodějských tradic) šíření poznání, porozumění a vzdělání lidského rodu.

Quod bonum, faustum, felix, fortunatumque sit.